

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет історії та філософії

(повне найменування факультету)

Кафедра культурології

(повна назва кафедри)

Дипломна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

на тему: «Ідея смерті та безсмертя в давньогрецькій міфології»
«The idea of death and immortality in ancient Greek mythology»

Виконав: студент денної форми навчання
спеціальності 034 Культурологія
Іващенко Микола Олександрович

Керівник д.філос.н., доц. Соболевська О.К. _____
Рецензент к.мист., доц. Наконечна О.В.

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ __ від _____ 2020 р.

Завідувач кафедри

_____
(підпис)   Соболевська О.К.
(прізвище, ініціали)

Захищено на засіданні ЕК № 3__
протокол № __ від _____ 2020 р.
Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)
Голова ЕК

_____
(підпис)   Соболевська О.К.
(прізвище, ініціали)

Одеса – 2020

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Ідея смерті та безсмертя як об'єкт дослідження культурології.....	7
Розділ 2. Ідея безсмертя душі в орфічній міфології та діалогах Платона....	12
2.1. Уявлення про душу в орфічній міфології.....	12
2.2. Ідея безсмертя душі в діалогах Платона.....	15
Розділ 3. Смерть і «життя після смерті» в давньогрецькій міфології.....	20
3.1. Еволюція уявлень про смерть і безсмертя	20
3.2. Підземне царство і його мешканці.....	28
Розділ 4. Універсальне та унікальне в уявленнях давніх греків про смерть і безсмертя.....	34
4.1. Смерть і безсмертя як універсальні характеристики культури.....	34
4.2. Давньогрецькі уявлення про смерть і безсмертя та формування європейської культури.....	38
Висновки.....	42
Список джерел та літератури.....	44

ВСТУП

Актуальність теми. Тема смерті і безсмертя є однією з найголовніших в історії людства. Рано чи пізно в житті кожної людини настає момент усвідомлення кінця, усвідомлення неминучого відходу в інший світ. Починаючи з найдавніших часів, людина хотіла відкрити завісу таємниці і заглянути за кордон даного земного світу. Але і до сьогодні нікому з живих не вдалося завчасно дізнатися про свою долю після смерті.

Кожна культура по-своєму бачить смерть і посмертне існування. Ці уявлення пов'язані з багатьма аспектами культури і виступають в якості особливих показників її специфіки. Уявлення про смерть і безсмертя характеризують суспільство і розкривають рівень розвитку особистості в тій чи іншій культурі. Ці уявлення знаходять відображення в міфології. Міфологія, міфологічні уявлення і власне міфологічна свідомість найважливіші складові будь-якої культури. Вони виникають в епоху первісного світу і продовжують існувати до наших днів. Міфологічні уявлення є невід'ємною частиною життя різних етносів і грають найважливішу роль у формуванні світогляду кожної людини.

Різні наукові дослідження показали, що описи загробного світу і смерті в міфах різних культур мають схожий характер. Це вказує на загальний характер уявлень про смерть і безсмертя, на взаємодію і взаємовплив культур.

Сучасна європейська культура базується на знаннях і уявленнях античної культури, і в більшій мірі культури давньогрецької. Вивчення давньогрецької культури дає можливість і сьогодні краще зрозуміти європейську культуру та її витоки. Давньогрецька міфологія містить безліч узагальнених відомостей про смерть і безсмертя, які вплинули на становлення європейської думки – і філософської, і релігійної, і художньої.

Особливо ці уявлення знайшли своє відображення в християнстві. Даними обставинами пояснюються актуальність і вибір теми моєї дипломної роботи. Дана тематика досліджується в сучасній науковій літературі протягом багатьох років. Автори численних робіт зачіпають окремі аспекти смерті і безсмертя, проте робіт культурологічної спрямованості все ж таки недостатньо.

В основному вивчення проблем смерті і безсмертя в давньогрецькій культурі знаходиться в узагальнюючих роботах по дослідженню цієї проблеми в різних культурах. Авторами таких досліджень виступає: Т.В. Мордовцева [26], В.Б.Мейстер [25] та інші. Специфіка давньогрецької міфології та її особливості розкриваються в класичних працях А.Ф. Лосева [22,23,24], Я.Є.Голосовкера [8], А.А.Тахо-Годи [39]. Безпосередньо в розумінні давньогрецької культури мені допомогли роботи Ф.Ф.Зелінського [17,18], Т.В.Блаватської [6], А.І.Зайцева [16], В.М.Розіна [32], О.Фрейденберг [40] та інших. В розгляді міфологеми долі в давньогрецькій культурі я спирався на дослідження по цій темі В.П. Горана [11] і В.І.Стрелкова [38]. При розгляді орфічного вчення найбільш важливими виявилися труди Вяч. Іванова [19].

Мета даного дипломного дослідження – виявити специфіку уявлень про смерть і безсмертя в давньогрецькій міфології і показати вплив давньогрецької міфології на європейську культуру.

Поставлена мета роботи необхідно вирішити **наступні завдання**:

- розглянути ідею смерті і безсмертя саме як об'єкт дослідження культурології;
- простежити еволюцію уявлень про смерть і безсмертя в давньогрецькій міфології;
- описати міфічних персонажів та підземний світ в цілому;

- проаналізувати відповідні діалоги Платона і його уявлення про безсмертя душі;
- розглянути смерть і безсмертя як універсальні характеристики культури;
- встановити вплив давньогрецьких уявлень про смерть і безсмертя на європейську культуру.

Об'єкт дослідження – давньогрецька культура як вона представлена в класичних творах Гесіода, Гомера, Аполлодора, Софокла, релігійно-містичному вчені орфіків, а також в діалогах Платона.

В якості опорних першоджерел давньогрецької культури для даного дипломного дослідження виступають наступні: поема Гесіода «Теогонія» [7], поеми Гомера «Іліада» [9] і «Одіссея» [10], «Міфологічна бібліотека» Аполлодора [1], орфічні гімни, трагедії Софокла «Цар Едіп» [37] і «Антигона» [36], діалоги Платона «Горгій» [28], «Федон» [30], «Держава» [29] та інші.

Предметом дипломного дослідження являються уявлення про смерть і безсмертя в давньогрецькій міфології.

Методологія дослідження. Головним принципом, що лежить в основі даної дипломної роботи, є принцип історизму, відповідно до якого будь-які події та явища розглядаються в контексті культурно-історичних подій. У роботі використовувався еволюціоністський підхід, заснований на ідеї розвитку від простого до складного як самої давньогрецької культури, так і конкретних уявлень про загробний світ. У дослідженні питання про взаємодію давньогрецької і європейської культур застосовувався порівняльно-історичний метод. В якості конкретних методів дослідження використовувалися критичний і описовий методи, аналітичний метод, а також і інші загальнонаукові методи дослідження.

Структура роботи обумовлена метою і завданнями дослідження. Дипломна робота складається з вступу, чотирьох розділів з відповідними підрозділами, висновків і списку джерел та літератури. Список джерел та літератури включає 41 найменування.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі зроблена спроба простежити еволюцію уявлень про смерть і безсмертя в давньогрецькій культурі і її зв'язок із загальною еволюцією культури, а також виявити характер, ступінь зв'язку і впливу давньогрецької культури на європейську культуру в цілому. Предметом дослідження виступили уявлення про смерть і безсмертя в давньогрецькій міфології. Специфіка предмета визначила специфіку методології дослідження і самих методів.

- Проблема сприйняття смерті людьми в певну епоху дає можливість краще зрозуміти систему світобачення і цінностей, прийнятих в суспільстві в цю епоху. Смерть виступає універсальним феноменом, властивим всім культурам в різні епохи. При цьому смерть є не статичним, а динамічним феноменом. З плином часу ставлення до смерті змінюється. Ці зміни пов'язані з розвитком суспільства, людини, її світогляду, ціннісних установок.

- У Стародавній Греції уявлення про смерть змінювалися в різні періоди її історії, а погляди що з'явилися на безсмертя душі свідчили про поетапне усвідомлення греком глибин особистісного начала.

- У давньогрецькій міфології уявлення про смерть були нерозривно пов'язані з поняттями сну і смерті. Мотив боротьби зі смертю вперше знайшов своє відображення в міфах про героїв, про їх подорожі в підземне царство.

- Важливе місце в давньогрецьких уявленнях більш пізнього періоду займала ідея посмертного спокутування, яка знаходила відображення в вірі в існування суду над померлими і розподілі підземного царства на Тартар і Елізіум. Розвиток ідеї відплати було пов'язаний з політичною і економічною кризою грецького поліса.

- Одним з характерних міфів, що показують цілісне сприйняття смерті греками, є міф про Орфея. З цим міфічним персонажем пов'язано зародження уявлення про безсмертя душі. Уявлення про безсмертя душі вперше було оформлено в релігійно-містичному вченні орфіків, засновником якого вважали Орфея. Орфікам належить ідея про метемпсихоз і зародження уявлень про порочність людини з народження.

- Оформлені уявлення про смерть і безсмертя душі ми знаходимо в діалогах Платона про загробний світ. При розгляді міфів Платона і орфічної міфології я зробив висновок про відмінність шляхів досягнення безсмертя в їх концепціях. Орфіки вимагають зовнішніх дій, Платон вказує на внутрішні звершення. Учасники Діонісових містерій і орфічних таїнств вірили в те, що знайдуть безсмертя душі шляхом певних ритуалів. Тобто від них не було потрібно якихось серйозних дій, роздумів внутрішнього характеру, проявів особистості. У міфологічних поглядах, що стосуються безсмертя душі у Платона ми бачимо народження справжньої особистості, яка повинна відповідати за свої вчинки.

- Уявлення про смерть і безсмертя мають універсальний характер в культурі. Дослідження міфології загробного світу в різних культурах показали універсальність міфологем – основних ідей міфів, які втілилися в різних міфічних образах. Уявлення про смерть і безсмертя мають в культурі онтологічний, аксіологічний та гносеологічний сенс.

- Давньогрецька ідея смерті і безсмертя вплинула на уявлення європейського народу, зокрема на християнські погляди. Давньогрецька традиція являє собою світоглядний пласт християнських уявлень про безсмертя і воскресіння, наочно демонструє трансформацію універсального, наївного уявлення про безсмертя в вистраждану людством ідею Спасіння.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Аполлодор. Мифологическая библиотека/Отв.ред. В.Г.Борухович. – Ленинград: «Наука», 1972. – 212 с.
2. Арский Ф. В стране мифов. – М., 1968. – 321 с.
3. Арьес Ф. Человек перед лицом смерти. – М.: Прогресс-Академия, 1992. – 528 с.
4. Бердяев Н. О назначении человека. – М.: Республика, 1993. – 383 с.
5. Берн Л. Греческие мифы. – М.: ФАИР, 2007. – 267 с.
6. Блаватская Т.В. Греческое общество второго тысячелетия до новой эры и его культура. – М.: Наука, 1976. – 170 с.
7. Гесиод. Полное собрание текстов / Пер. В.В. Вересаева, О.П. Цыбенко. – Лабиринт, 2001. — 256 с.
8. Голосовкер Я. Э. Логика античного мифа. - М., 1987. – 351 с.
9. Гомер. Илиада/ Пер. с древнегреч. Н. Гнедича. – М.: Правда, 1985. – 432 с.
- 10.Гомер. Одиссея / Пер. с древнегреч. В. Жуковского. – М.: Худож. лит., 1986. – 270 с.
- 11.Горан В.П. Идея судьбы и зарождение личностного самосознания в древних культурах Месопотамии, Египта и Греции//Понятие судьбы в контексте разных культур. – М.: Наука,1994. – С.75–84.
- 12.Грейвс Р. Мифы Древней Греции/ Пер. К. П. Лукьяненко. – М.: Прогресс, 1992. – 620 с.
- 13.Гуревич А.Я. Смерть как проблема исторической антропологии: о новом направлении в зарубежной историографии// Одиссей. – М., 1989. – С. 5–22.
- 14.Дроздова С.Ю. Ф.Ф. Зелинский об эллинских корнях христианства //Философские науки. – 2007. – №10. – С. 125–137.
- 15.Загробный мир. Мифы о загробном мире: мифы разных народов /В.Я. Петрухин— М.: АСТ: Астрель, 2010. — 416 с.

16. Зайцев А.И. Культурный переворот в Древней Греции VII-V вв. до н.э. – Филологический факультет СПбГУ, 2001. – 313 с.
17. Зелинский Ф.Ф. Древнегреческая религия. – К.: Синто, 1993. – 321 с.
18. Зелинский Ф.Ф. История античной культуры. – К.: Синто, 1995. – 368 с.
19. Иванов Вяч. Дионис и прадионисийство. – Спб., 1998. – 303 с.
20. Ильин В. Великая Суббота (о тайне смерти и бессмертия)// Путь: Орган русской религиозной мысли. – 1938. - №57. – С.: 48-58.
21. Кун Н.А. Легенды и мифы Древней Греции. – М.: Просвещение, 1975. – 576с.
22. Лосев А.Ф. Античная литература.– М: ЧеРо, 2005. – 543 с.
23. Лосев А.Ф. История античной эстетики. Ранняя классика. – Том 1. – М.: АСТ, 2000. – 365 с.
24. Лосев А.Ф. Мифология греков и римлян. – М.: Мысль, 1996. – 975 с.
25. Мейстер В.Б. «...И воздастся им...» Посмертное воздаяние: к истории идеи. – М.: “Горизонт”, 1999. – 136 с.
26. Мордовцева Т.В. Идея смерти в культурфилософской ретроспективе. – Таганрог: ТИУиЭ, 2001. – 120 с.
27. Ницше Ф. Рождение трагедии из духа музыки /Пер. с нем. Г.А. Рачинского. – Спб.: Азбука-классика, 1997. – 208 с.
28. Платон. Горгий// Платон: Соч. в 4 томах. – Т.2. – М., 1994.
29. Платон. Государство// Платон. Соч. в 4 томах. – Т.3. – М., 1994.
30. Платон. Федон// Платон. Соч. в 4 томах. Т.2. – М., 1994.
31. Прокудина Т.Н. Возможные концепции бессмертия в культуре //Формирование дисциплинарного пространства культурологии. Материалы научно-методической конференции. –СПб. 2001. С.126–130.
32. Розин В.М. Предпосылки и особенности античной культуры. – М., 2004. – 291 с.

- 33.Сабірзянова І. Методологічні і гносеологічні основи вивчення феномена безсмертя// СХІД. – 2006. – №2. – С.: 95-99.
- 34.Свенцицкая И.С. «Памяти ради». Эволюция отношения греков к смерти и погребальным обрядам в эллинистическо-римское время//Вестник Древней истории. – 2003. - №4. – С.: 101-110.
- 35.Свенцицкая И.С. Мифы и действительность. – М.: Знание, 1975. – 64 с.
- 36.Софокл. Антигона // Драмы/В пер. Ф.Ф.Зелинского. – М.: Наука, 1990.
- 37.Софокл. Царь Эдип/ В переводе Ф. Ф. Зелинского. - М.: Наука, 1990.
- 38.Стрелков В.И. Смерть и судьба//Понятие судьбы в контексте разных культур. – М.: Наука,1994. – С.:34-39.
- 39.Тахо-Годи А.А. Греческая мифология.– Москва: Искусство, 1989 – 304 с.
- 40.Фрейденберг О. Поэтика сюжета и жанра. – М.: Лабиринт, 1997. – 299 с.
- 41.Юнг К.Г. Архетип и символ. – М: Ренессанс, 1991. – 304 с.